

10. जटायोः शौर्यम्

अभ्यासः

प्रश्नः 1. एकपदेन उत्तरं लिखत

- (क) आयतलोचना का अस्ति?
- (ख) सा कं ददर्श?
- (ग) खगोत्तमः कीदृशीं गिरं व्याजहार?
- (घ) जटायुः काभ्यां रावणस्य गात्रे व्रणं चकार?
- (ङ) अरिन्दमः खगाधिपः कति बाहून् व्यपाहरत्?

उत्तरः

- (क) सीता
- (ख) जटायुम् / गृध्रम्।
- (ग) शुभाम्
- (घ) तीक्ष्णखाभ्याम्
- (ङ) दश

प्रश्नः 2. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया लिखत

- (क) "जटायो! पश्य" इति का वदति?
- (ख) जटायुः रावणं किं कथयति?
- (ग) क्रोधवशात् रावणः किं कर्तुम् उद्यतः अभवत्?
- (घ) पतगेश्वरः रावणस्य कीदृशं चापं सशरं बभञ्ज?
- (ङ) जटायुः केन वामबाहु दंशति?

उत्तरः

- (क) "जटायो! पश्य" इति वैदेही (सीता) वदति।
- (ख) जटायुः रावणं कथयति यत् परस्त्रीस्पर्शात् नीचां मतिं निवर्तय धीरः तत् न समाचरेत् यत् अस्य परः विगहयेत्।
- (ग) क्रोधवशात् रावणः वैदेहीं वामेन अङ्गेन संपरिष्वज्य जटायुं तलेन आशु अभिजघान।
- (घ) पतगेश्वरः रावणस्य मुक्तामणिविभूषितम् चापं सशरं बभञ्ज।
- (ङ) जटायुः तुण्डेन वामबाहु दंशति।

प्रश्न 3. उदाहरणमनुसृत्य णिनि-प्रत्ययप्रयोगं कृत्वा पदानि रचयत

- यथा- गुण + णिनि — गुणिन् (गुणी)
- दान + णिनि — दानिन् (दानी)

- (क) कवच + णिनि —
 (ख) शर + णिनि —
 (ग) कुशल + णिनि —
 (घ) धन + णिनि —
 (ङ) दण्ड + णिनि —

उत्तर:

- (क) कवच + णिनि — कवचिन् (कवची)
 (ख) शर + णिनि — शरिन् (शरी)
 (ग) कुशल + णिनि — कुशलिन् (कुशली)
 (घ) धन + णिनि — धनिन् (धनी)
 (ङ) दण्ड + णिनि — दण्डिन् (दण्डी)

(अ) रावणस्य जटायोश्च विशेषणानि सम्मिलितरूपेण लिखितानि तानि पृथक्-पृथक् कृत्वा लिखत

युवा, सशरः, वृद्धः, हताश्वः, महाबलः, पतगसत्तमः, भग्नधन्वा, महागृध्रः, खगाधिपः, क्रोधमूर्च्छितः, पतगेश्वरः, सरथः, कवची, शरी

यथा —

रावणः — जटायुः

युवा — वृद्धः

.....

.....

उत्तर:

रावणः	जटायुः
युवा	वृद्धः
सरथः	महाबलः
हताश्वः	पतगसत्तमः
भग्नधन्वा	महागृध्रः
क्रोधमूर्च्छितः	खगाधिपः
सशरः	पतगेश्वरः
कवची, शरी	

प्रश्न: 4. 'क' स्तम्भे लिखितानां पदानां पर्यायाः 'ख' स्तम्भे लिखिताः। तान् यथासमक्षं योजयत-

'क' — 'ख'
कवची — अपतत्
आशु — पक्षिश्रेष्ठः
विरथः — पृथिव्याम्
पपात — कवचधारी
भुवि — शीघ्रम्
पतगसत्तमः — रथविहीनः

उत्तरः

'क' स्तम्भ — 'ख' स्तम्भ
कवची — कवचधार
आशु — शीघ्रम्
विरथः — रथविहीनः
पपात — अपतत्
भुवि — पृथिव्याम्
पतगसत्तमः — पक्षिश्रेष्ठः

प्रश्न: 5. अधोलिखितानां पदानां/विलोमपदानि मञ्जूषायां दत्तेषु पदेषु चित्वा यथासमक्षं लिखत

मन्दम् पुण्यकर्मणा हसन्ती अनार्य अनतिक्रम्य देवेन्द्रेण प्रशंसेत् दक्षिणेन युवा
पदानि — विलोमशब्दाः

(क) विलपन्ती —
(ख) आर्य —
(ग) राक्षसेन्द्रेण —
(घ) पापकर्मणा —
(ङ) क्षिप्रम् —
(च) विगर्हयेत् —
(छ) वृद्धः —
(ज) वामेन —
(झ) अतिक्रम्य —

उत्तर:

पदानि — विलोमशब्दाः

(क) विलपन्ती — हसन्ती

(ख) आर्य — अनार्य

(ग) राक्षसेन्द्रेण — देवेन्द्रेण

(घ) पापकर्मणा — पुण्यकर्मणा

(ङ) क्षिप्रम् — मन्दम्

(च) विगर्हयेत् — प्रशंसेत्

(छ) वृद्धः — युवा

(ज) वामेन — दक्षिणेन

(झ) अतिक्रम्य — अनतिक्रम्य

प्रश्न: 6. (अ) अधोलिखितानि विशेषणपदानि प्रयुज्य संस्कृतवाक्यानि रचयत

(क) शुभाम् —

(ख) खगाधिपः —

(ग) हतसारथिः —

(घ) वामेन —

(ङ) कवची —

उत्तर:

(क) शुभाम्- वृक्षे स्थितः जटायुः रावणं शुभाम् गिरम् अकथयत्।

(ख) खगाधिपः- खगाधिपः जटायुः विलपन्ती वैदेहीं अपश्यत्।

(ग) हतसारथिः- हतसारथिः रावणः भूमौ अपतत्।

(घ) वामेन- वामेन हस्तेन दानं न करणीयम्।

(ङ) कवची- रावणः कवची शरी च आसीत्।

(आ) उदाहरणमनुसृत्य समस्त पद रचयत

यथा- त्रयाणां लोकानां समाहारः — त्रिलोकी

(क) पञ्चानां वटानां समाहारः —

(ख) सप्तानां पदानां समाहारः —

(ग) अष्टानां भुजानां समाहारः —

(घ) चतुर्णां मुखानां समाहारः —

उत्तर:

समास विग्रह — समस्त पद

(क) पञ्चानां वटानां समाहारः — पञ्चवटी

(ख) सप्तानां पदानां समाहारः — सप्तपदी

(ग) अष्टानां भुजानां समाहारः — अष्टभुजम्
(घ) चतुर्णां मुखानां समाहारः — चतुर्मुखम्